

Polstraat 9

Aalten

Introductie

Adres: Polstraat 9

Postcode: 7121 DH Aalten

Coördinaten: x 237.500, y 438.150

Opdrachtgever: Bureau Delfgou

Status: rijksmonument

Onderzoek: bouwhistorische verkenning met waardestelling

Functie: belevingsboerderij

Bouwjaar: zeventiende eeuw

Op dit moment worden plannen voorbereid voor de verbouwing van Polstraat 9 in Aalten. Het gebouw is in gebruik als kinderboerderij, dagopvang en kantoorruimte.

Vanwege de monumentenstatus spelen de cultuurhistorische waarden een belangrijke rol bij de planvorming en de beoordeling daarvan. De bouwhistorische verkenning geeft inzicht in de bouwgeschiedenis van het gebouw op hoofdlijnen, de bewaard gebleven historische onderdelen en de aanwezige cultuurhistorische waarden. Aan de hand van de onderzoeksresultaten kan bepaald worden welke cultuurhistorische waarden bij de gewenste veranderingen in het geding kunnen zijn en waar ruimte is voor nieuwe ontwikkelingen.

Overzicht van de voorgevel van Polstraat 9.

onderzoek en veldwerk

Het onderzoek heeft plaatsgevonden conform de Uitvoeringsrichtlijn Bouwhistorisch onderzoek met waardestelling URL 2007 van de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM) uit 2024. Hierbij is samengewerkt met BELFORT cultuurhistorie en monumenten uit Doetinchem en ELKA cultuurhistorie uit Vragender. Het onderzoek werd opgebouwd uit een aantal onderdelen:

literatuuronderzoek

In de literatuur zijn direct beschikbare gegevens en ouder (cultuurhistorisch) onderzoek geïnventariseerd.

archiefonderzoek

In het ECAL in Doetinchem zijn de beschikbare gegevens geïnventariseerd en onderzocht. Verder is in de verschillende beeldbanken gezocht naar historische afbeeldingen en werden bij het Kadaster de relevante hulpkaarten en kadastrale leggers geraadpleegd.

veldwerk

Het veldwerk op locatie heeft plaatsgevonden op maandag 17 februari 2025. Op basis van de zichtbare bouwdelen zijn de belangrijkste bouwfasen en veranderingen van de ruimtelijke structuur gedocumenteerd en vastgelegd. Ten tijde van het onderzoek was het pand in gebruik, er heeft geen aanvullend destructief onderzoek plaatsgevonden.

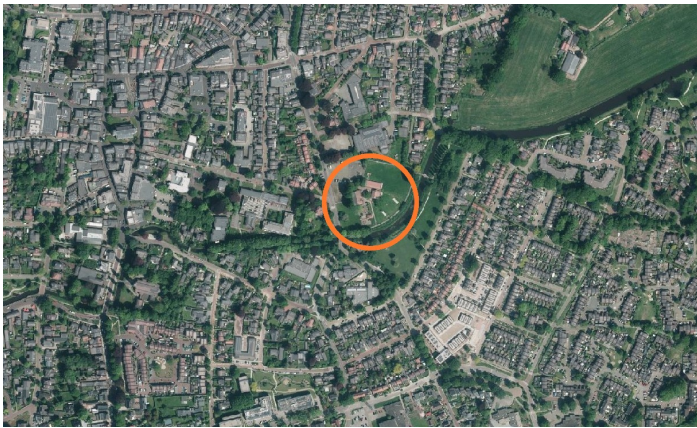
digitale rapportage op www.tijdbeeld.com

De onderzoeksresultaten zijn vastgelegd en aangeleverd via de website TIJDBEELD. Op www.tijdbeeld.com zijn alle gegevens chronologisch geordend en digitaal gepresenteerd in opeenvolgende vensters in de tijdlijn en voorzien van een waardestelling. De directe link naar de rapportage is: <https://www.tijdbeeld.com/project/polstraat-9>

De rapportage blijft voor onbepaalde tijd via de website ontsloten. Via de website (Downloads) kan een PDF-versie van het rapport gedownload worden. Dit bestand wordt automatisch gegenereerd en heeft daardoor beperkingen in de opmaak en weergave. Het is bedoeld als archieffunctie en voor bijvoorbeeld de aanvraag van een vergunning en het uploaden van de rapportage naar het Omgevingsloket. Tekst en afbeeldingen zijn optimaal te bekijken via bovenstaande link.

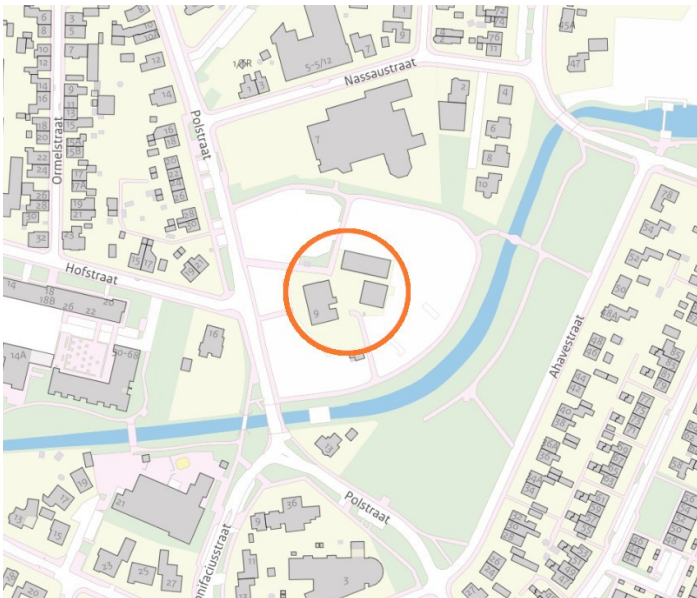
situering

Het onderzochte gebouw is gesitueerd op een ruim erf aan de oostzijde van de Polstraat in Aalten. De zuidgrens van de locatie wordt gevormd door de noordoever van de Boven-Slinge. Op het erf staan meerdere moderne bijgebouwen die verder niet onderzocht zijn.

Afbeelding 1 van 4

Luchtfoto met in oranje de Ahof omcirkeld. (BAG viewer)

Afbeelding 2 van 4

Situering van Polstraat 9 op een topografische ondergrond. In oranje is de Ahof omcirkeld. (BAG viewer)

Afbeelding 3 van 4

Luchtfoto van de Ahof, gezien vanuit het zuiden.

Afbeelding 4 van 4

Luchtfoto van de Ahof, gezien vanuit het noorden.

beschrijving

Polstraat 9 is gebouwd op een rechthoekige plattegrond en is ingedeeld met een begane grond en een zolderverdieping onder een afgewolfd zadeldak dat gedekt is met rode (machinale) oud-Hollandse dakpannen. Aan de oostzijde is het pand uitgebouwd, het dakvlak loopt aan deze zijde over deze uitbouwen door. De gevels zijn opgetrokken in schoon metselwerk in kruisverband en voorzien van vensters met houten kozijnen.

De onderdelen van het huis worden verder in detail beschreven in de verschillende tijdvensters.

In deze rapportage zal de westelijke langsgevel aan de Polstraat als voorgevel beschouwd worden. Voor de plattegronden en de gevelindeling wordt verwezen naar de recente opmetingstekeningen door Delfgou die geraadpleegd kunnen worden via de knop 'Downloads'.

Afbeelding 1 van 4

Overzicht van de voorgevel van Polstraat 9.

Afbeelding 2 van 4

Overzicht van de rechter zijgevel.

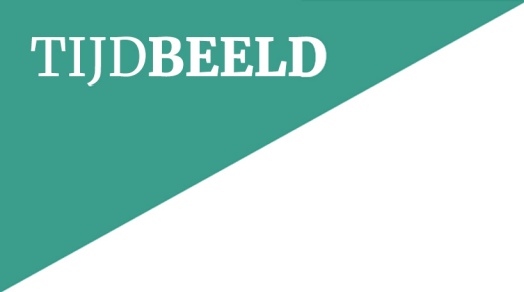
Afbeelding 3 van 4

Overzicht van de linker zijgevel.

Afbeelding 4 van 4

Overzicht van de achtergevel.

Tijdlijn

Historische en ruimtelijke context

Aalten bevindt zich op het Oost-Nederlands plateau, een verhoging in het landschap waar zich al vroeg mensen vestigden. De Boven-Slinge meandert door de lagere delen van het landschap richting het westen. *(lees verder...)*

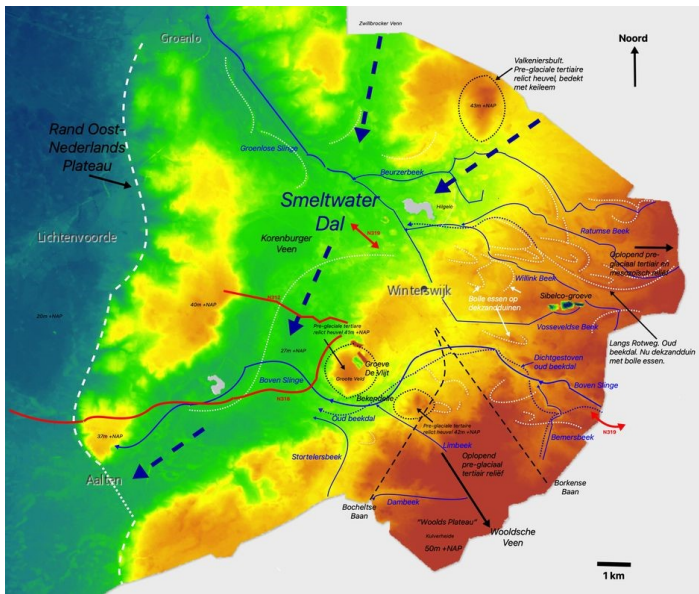
geografische context

Het terras Aalten-Eibergen is één van de oudste bewoonde gebieden van de oostelijke Achterhoek. Op basis van archeologische vondsten gaat men ervan uit dat de eerste mensen naar de omgeving van Aalten zijn gekomen aan het einde van de laatste IJstijd (ca. 8800 voor Christus). Deze mensen hadden nog geen vaste verblijfsplaats. In de Nieuwe Steentijd (5300-200 voor Christus) vestigden de eerste bewoners zich op het Oost-Nederlands plateau, vaak op de grens met lager gelegen veen- of heidegronden.^[1]

Aalten is ontstaan als esdorp op de zuidwestrand van het Oost-Nederlands plateau. In dit gebied kruisten de wegen Terborg-Varssveld-Winterswijk en Lichtenvoorde-Bocholt elkaar. Het dorp ligt grotendeels tegen een heuvelhelling van de Aalter es, hierdoor is binnen de dorpskern sprake van hoogteverschillen. In het lager gelegen deel stroomde de Aaltense Boven-Slinge. De Ahof lag op de grens van de Aaltense es en een lager gelegen veen- en heide gebied richting Bredevoort.

Footnotes

1. [^] [Buurtschap Barlo Buitengewoon, Vereleden naast heden, stichting dwars door barlo, p.14.](#)

Afbeelding 1 van 2

Hoogte kaart van de omgeving rondom Winterswijk en Aalten, met daarop de Boven-Slinge en verschillende landschapselementen weergegeven. (geowinterswijk.nl/kaarten/landschapselementen)

Afbeelding 2 van 2

Een in Aalten opgegraven pre-historische urn, dat gevuld was met menselijke resten. (Rijksmuseum van Oudheden.)

Boven-Slinge

De Boven-Slinge passeert de Ahof aan de zuidzijde. De beek stroomt vanaf Duitsland, via Kotten, Bredevoort en Aalten richting Gaanderen, waar deze in de Oude IJssel uitmondt. In Aalten splitst zich de Keizersbeek af, die via de Aa-Strang bij Ulft in de Oude IJssel uitkomt.

Tot de dertiende of veertiende eeuw heeft de bovenloop van de Slinge vanaf Winterswijk naar het noordwesten gelopen, waar het via de Groenlose Slinge en de Berkel bij Zutphen in de IJssel uitmondde. Vanwege wateroverlast heeft men in Winterswijk een nieuw trace gegraven en de beek aangesloten op de Aaltense Slinge, waardoor het verloop veranderde. Waarschijnlijk werd de Boven-Slinge in de middeleeuwen en de periode daarna gebruikt als transport route. Van de Berkel en de Oude IJssel is bekend dat hout gevlot werd, richting Zutphen en Doetinchem.^[1] Uit de archieven van Kasteel Huis Bergh blijkt dat bij herstelwerkzaamheden aan het muntgebouw hout werd gekocht in Winterswijk. Mogelijk werd dit hout getransporteerd in kleine bootjes richting Gendringen en Ulft.^[2]

Footnotes

1. [^] L. van Prooije, *Houtvlotterij in Oost-Gelderland (deel 2)*, OER, nr.48, juni 2023.
2. [^] *Archief Kasteel Huis Bergh, stukken betreffende werkzaamheden Munt, ca.1620-1635*

Afbeelding 1 van 2

Uitsnede van de Krayenhoff kaart uit 1798-1822 van het gebied Winterswijk-Aalten. In blauw is de loop van de Boven-Slinge weergegeven.

Afbeelding 2 van 2

Luchtfoto vanuit het noorden van de Ahof. Op de achtergrond is de Boven-Slinge herkenbaar.

geschiedenis en ontwikkeling van Aalten

Hoewel het kerspel Aalten pas in 1152 voor het eerst in schriftelijke bronnen opduikt, dateren de vroegste sporen van bewoning op de heuvels reeds uit de zesde eeuw. Aan de Damstraat zijn vondsten van een grafveld aangetroffen die wijzen op aanwezigheid van een nederzetting in deze periode. De oorsprong van het dorp Aalten (Altus) moet gezocht worden in de achtste eeuw. Archeologisch onderzoek op de Hoven, ten westen van de huidige Markt, legde sporen van vroegmiddeleeuwse bebouwing bloot. Waarschijnlijk werd in deze periode ook de eerste kerk van Aalten gesticht. Aalten heeft gedurende de Tachtigjarige Oorlog zwaar geleden onder langstreckende legers die het dorp als uitvalsbasis gebruikten voor belegeringen van onder meer Bredevoort en Groenlo.

Tot 1795 maakte Aalten deel uit van de heerlijkheid Bredevoort. Vanaf 1811 is het een zelfstandige gemeente, waarbij het dorp zich geleidelijk ontwikkelde tot een regionaal marktcentrum. De bereikbaarheid van Aalten verbeterde in de negentiende eeuw enorm door de kanalisatie van de Slinge, de verharding van de landwegen en de aansluiting op de spoorlijn Arnhem-Winterswijk in 1885.

<p>Een in Aalten opgegraven pre-historische urn, dat gevuld was met menselijke resten.
(Rijksmuseum van Oudheden.)</p>

Scholten en voorname boeren

De Ahof was voor een lange periode het decor van de jaarlijkse hofdagen, een dag waarop de pacht betaald werd en recht werd gesproken. Deze dag vond haar oorsprong in de middeleeuwen. (lees verder...)

markegenootschappen

De Achterhoekse dorpen en buurtschappen hadden in de middeleeuwen geen exacte grenzen en werden omgeven door heide, veen en bos. Daar werd het vee geweid, plaggen gestoken, veen geturfd en hout gehakt. Toen de bevolking toenam, werd het nodig dat boeren regels opstelden over de gebruiksrechten van de woeste gronden. Daardoor kreeg de informele samenwerking in de dertiende en veertiende eeuw een formeler karakter en werden de marken opgericht. Markegenootschappen waren van origine economische genootschappen van burens, ontstaan uit noodzaak om het gebruik en het beheer van de woeste gronden te reguleren. Grootgrondbezitters, zoals religieuze instellingen en adellijke huizen, maakten onderdeel uit van het markebestuur, dat dus niet alleen uit boeren bestond.

Voor de marke was het van belang dat tussen bouwland en onontgonnen grond een evenwicht bleef bestaan. De zandgrond was voor weinig gewassen geschikt en de roggeteelt was van groot belang. Voor de eenzijdige en intensieve roggebouw hadden de akkers mest nodig. Hiervoor moest men over voldoende vee beschikken. Veemest werd aangevuld met plaggenbemesting. Voor het houden van vee had men hooiland en voldoende wintervoer nodig, voor plaggenbemesting heidegrond. Door de toenemende bevolking en daarmee de groeiende bodemontginning riskeerde men uitputting van de grond.

Afbeelding 1 van 1

Overzicht van een boerderij met korenschoven op de voorgrond; een onderdeel van de intensieve rogge en tarwe teelt op de Achterhoekse zandgronden. (RCE Beeldbank. K. Uilkema, Vragender, ca. 1918-1938)

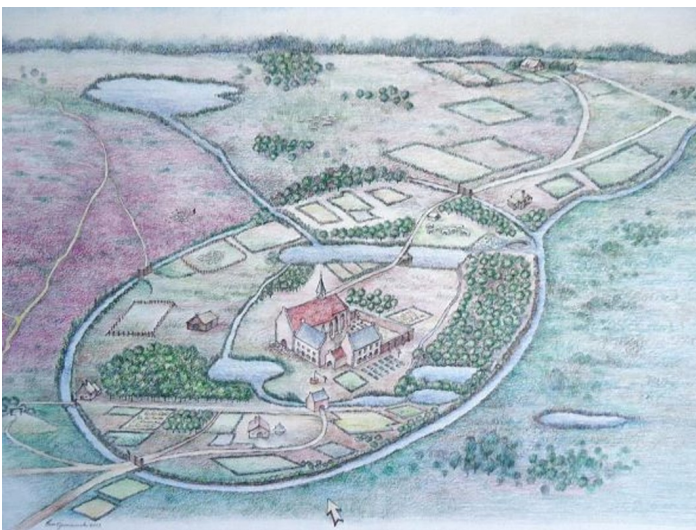
grondbezit in Winterswijk en Aalten

De meeste grond in de Oost-Achterhoek was in het bezit van enkele partijen. In de vroege middeleeuwen schonken steeds meer adellijke grondbezitters, zoals de graven van Lohn, delen van hun goederen aan vooral Duitse geestelijke instellingen, om zo hun zielenheil te verzekeren. Daardoor kwam in de late middeleeuwen een groot deel van de Winterswijkse en Aaltense grond in handen van bijvoorbeeld het klooster in Vreden. Grondeigenaren die hoofdzakelijk op afstand bestuurden stelden regionale zaakwaarnemers aan, die schulten of scholten werden genoemd. Schulten inden de pacht van de boerderijen, zorgden er voor dat de opbrengsten doorgezonden werden naar de grondeigenaar en waren voorzitter van het hofgericht. De schulten waren horigen, maar verwierven na verloop van tijd steeds meer status en rijkdom.

Afbeelding 1 van 3

Overzicht van de Stiftskerk van het klooster in Vreden. Het klooster was één van de partijen die veel grond bezaten in de omgeving van Winterswijk en Aalten. (Wikipedia)

Afbeelding 2 van 3

Reconstructie van het in de zeventiend eeuw afgebroken klooster Nazareth op het Schaar in Bredevoort. (Oudaalten.nl)

Afbeelding 3 van 3

Prent van J. de Beijer van het Walfort nabij Aalten. Een versterkt huis dat in bezit was van de borgmannen van Bredevoort, een groot grondbezitter in de omgeving. (RCE Beeldbank)

ahof

Polstraat 9, ook wel De Ahof, Ahave of de Pol, was oorspronkelijk een boerderij van een Aaltense Scholte. In het feodale systeem stonden de jaarlijkse bijeenkomsten, de hofdagen, centraal. Tijdens deze bijeenkomsten schreven de aanwezigen zich in in het hofboek en betaalden pacht. Deze hofdagen werden gehouden op de plek waar de scholte met zijn tegeners als vertegenwoordiger van de landsheer woonde. Bijvoorbeeld op het Hof te Miste, de Neeth in Barlo, of de Ahof in Aalten. Deze hofdagen werden, met enige onderbrekingen zoals bijvoorbeeld tijdens de Tachtigjarige Oorlog, tot 1795 georganiseerd.

groei in de negentiende eeuw

In de achttiende eeuw nam de horigheid in Nederland geleidelijk aan af, maar rondom Aalten en Winterswijk bleef het systeem lang voortbestaan. Toen Nederland in 1795 onder Frans bewind kwam en daarmee juridisch een eind kwam aan de horigheid, kregen de Winterswijkse horige (scholten) boeren de kans om tegen een geringe prijs hun boerderij en grond te kopen. Tegelijkertijd bleven de scholten wel pacht innen van hun pachters.

In de vroege negentiende eeuw kwam ook aan het gezamenlijke grondbezit van de marke een eind. De omgeving rondom Aalten bestond destijds nog grotendeels uit heide en veengebied, dat in de loop van de negentiende en vroege twintigste eeuw ontgonnen zou worden. De wettelijke maatregelen voor de verdeling van de woeste gronden werden in 1809 getroffen, maar het duurde in Aalten nog tot 1881 voordat de verdeling van de markegronden afgehandeld was. De verdeling werd volgens een verdeelsleutel uitgevoerd, waarbij de grondslag werd gevormd op basis van bezit. De scholten, en andere grotere boerderijen, hadden daarom een gunstige positie in de verdeling. Daarnaast hadden zij ook vaak zitting in de verdelingscommissies en schroomden zij niet zichzelf met meer grond te bevoordelen.

De rijkdom van de scholten begon aan het eind van de negentiende eeuw af te nemen, mede door wetswijzigingen waardoor de boerderijen niet meer aan één zoon konden vererven en de bezittingen tussen broers en zussen gesplitst moesten worden. Boeren die slim inspeelden op de industriële ontwikkelingen, konden profiteren van de markeverdelingen en uiteindelijk in de tweede helft van de negentiende eeuw veel geld verdienen. Boerderijen werden verbouwd naar voorbeeld van de scholtenboerderijen en kregen rijk geornamenteerde interieurs en imposante voorgevels.^[1]

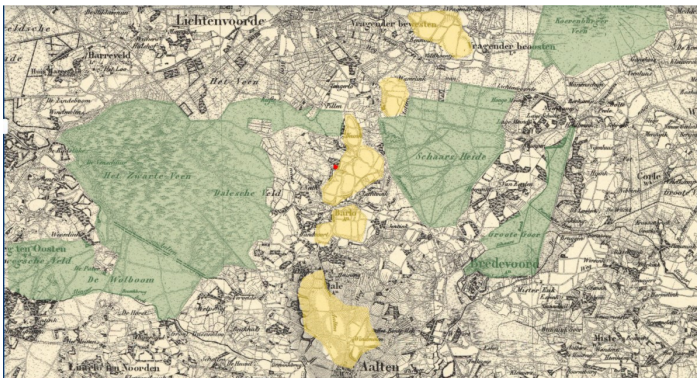
Footnotes

1. [^] J. Neefjes, N. Willemse, *Cultuurhistorische atlas Winterswijk*. RAAP, 2009.

Afbeelding 1 van 3

Kaart van ca. 1900 waarop de ontgonnen markegronden duidelijk herkenbaar zijn aan de kaarsrechte percelen. (Topotijdreis.nl)

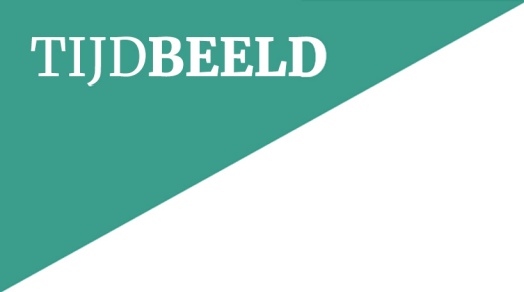
Afbeelding 2 van 3

Kaart uit ca. 1850 waarop in kleur de veen- en heide gebieden zijn weergegeven, die na de markeverdeling zullen verdwijnen. (Topotijdreis.nl)

Afbeelding 3 van 3

Overzicht van de imposante voorgevel van scholteboerderij Roerdink in het Woold. (RCE Beeldbank, H. Rosenberg, 1965)

Een zeventiende-eeuws gebouw?

Zowel het metselverband als de nummering van de eikenhouten kapconstructie wijzen in de richting van een datering van het oorspronkelijke gebouw in de zeventiende eeuw. Op het platteland en in de periferie van ons land worden innovaties en vernieuwingen echter met enige vertraging ingevoerd en blijven oude tradities vaak langer in gebruik. *(lees verder...)*

constructie

De kapconstructie van de Ahof is opgebouwd uit een reeks van tien eikenhouten kromstijlgebinten die de eiken daksporen ondersteunen. De gebinten zijn voorzien van windschoren die aan de bovenzijde in de flieringbalk gepend zijn en aan de onderzijde tegen de gebintstijlen met spijkers bevestigd zijn.

De gebinten zijn opeenvolgend genummerd met telmerken en horen dus bij elkaar. Daarbij zijn aan de oostzijde met een beitel gehakte merken toegepast en aan de westzijde met een ritsmes gesneden telmerken. De combinatie van gesneden en gehakte telmerken op hetzelfde constructieonderdeel is zeer ongebruikelijk en komt eigenlijk nooit voor. Over het algemeen zijn gesneden telmerken het oudst, zij worden vanaf de veertiende tot ver in de zeventiende eeuw toegepast. Gehakte telmerken komen vanaf de zestiende eeuw tot ver in de negentiende eeuw voor. Van de gebinten is verder opvallend dat de beide strijkgebinten ter plaatse van de eindgevels uitgevoerd zijn met rechte stijlen. Hoewel ongebruikelijk, werd hiervoor waarschijnlijk om praktische redenen gekozen: het spaarde vier kromme stijlen uit.

Van de vier meest zuidelijke kapgebinten wordt de dekbalk ondersteund met waarschijnlijk later aangebrachte eiken stijlen. Daarvan is er één voorzien van de inscriptie 'BT 1784'.

De daksporen zijn ook van eikenhout gemaakt en uitgevoerd met een enkel haanhout. De haanhouten zijn met spijkers en toognagels verbonden en genummerd met gezaagde telmerken. De sporen zijn met een nokgording onderling verbonden. In de kap hangt een eiken hijsrad waarvan het rad opgebouwd is uit schenkelstukken die met spaken met de as verbonden zijn.

De zolderbalklaag is enkelvoudig en in eiken uitgevoerd. De kapgebinten zijn steeds gekoppeld aan een trekbal, met per gebintvak twee balkvakken. De balken zijn aan de onderzijde op de hoeken afgewerkt met een biljoen. Bij de opleggingen zijn geen sleutelstukken of consoles toegepast. Ter plaatse van de deel zijn aan de achterzijde de trekbalen van de kapgebinten als ankerbalken verbonden met eiken gebintstijlen. De tussenbalken zijn opgelegd op een koppelregel die de windschoren kruist. Deze gebinten zijn opeenvolgend genummerd met gehakte telmerken. De oorspronkelijke toepassing van gebinten maakt duidelijk dat aan deze zijde vanaf de bouw ter plaatse een aankapping tegen het gebouw gestaan moet hebben waarin waarschijnlijk de stallen ondergebracht waren. Deze situatie had daarmee grote overeenkomsten met een traditioneel hallehuis met stallen in de zijbeuken.

De balken van de zoldervloer zijn alleen aan de achterzijde verbonden met gebintstijlen; aan de andere zijde zijn deze balken opgelegd in het metselwerk van de voorgevel. Ter plaatse zijn geen sporen van verdwenen korbelen of stijlen aangetroffen.

Afbeelding 1 van 11

Overzicht van de kapgebinten aan de oostzijde van het gebouw, gefotografeerd in de richting van de zuidoostgevel.

Afbeelding 2 van 11

De strijkgebinten zijn uitgevoerd met rechte gebintstijlen.

Afbeelding 3 van 11

Gesneden telmerk 8 op de westzijde van de kapconstructie.

Afbeelding 4 van 11

Gehakt telmerk 8 op de oostzijde van de kapconstructie.

Afbeelding 5 van 11

Van de vier meest zuidelijke gebinten wordt de dekbalk extra ondersteund met een later aangebrachte stijl.

Afbeelding 6 van 11

Op één van de later aangebrachte stijlen is de inscriptie ' BT 1784' aangebracht.

Afbeelding 7 van 11

Overzicht van de daksporen op de vloering.

Afbeelding 8 van 11

Op de overloop is op zolder in de kap een hijsrad opgehangen. De constructie van het rad lijkt sterk op die van een wagenwiel.

Afbeelding 9 van 11

Overzicht van de zolderbalklaag in het zuidelijke vertrek tegen de westgevel.

Afbeelding 10 van 11

Ter plaatse van de voormalige deel zijn de zolderbalken aan de achterzijde opgenomen in een ankerbalkconstructie.

Afbeelding 11 van 11

Ter plaatse van de opleggingen van de zolderbalken in de voorgevel zijn geen sporen zichtbaar van een (oudere) gebintconstructie met muurstijlen.

gevels

De gevels van het oorspronkelijke gebouw zijn rondom opgetrokken in schoon metselwerk in kruisverband. In de huidige situatie zijn in de gevels vensters met houten kozijnen geplaatst. Alle vensters worden aan de boven- en onderzijde afgesloten met een rollaag. Op de hoeken van het gebouw en langs de brede nendeuren in de noordgevel zijn de hoek- en eindoplossingen in het metselverband uitgevoerd met klezoren in de koppenlagen. Deze oplossing wordt over het algemeen tot omstreeks 1740 toegepast en daarna vervangen door drieklezoren in de strekkenlagen toe te passen. Opvallend is dat bij de beëindiging van het gevelmetselwerk tegen de vensterstijlen in vrijwel alle gevallen het metselverband op onlogische wijze onderbroken is. De kozijnen lijken zonder uitzondering ingehakt te zijn in bestaand metselwerk en moeten dus later aangebracht zijn. Het gevelmetselwerk is verder uitzonderlijk homogeen zonder (gedeeltelijke) contouren van verdwenen vensters en er zijn ook nergens sporen in de vorm van bijvoorbeeld (delen van) ontlastingsbogen, strekken of duimblokken in het zicht. Daarmee kunnen we slechts gissen naar de oorspronkelijke venstervormen.

Wanneer we afgaan op de plaats van koppen in de strekkenlagen dan kan voor de vensters in de voorgevel vastgesteld worden dat de vensters van de oorspronkelijke vensterindeling in ieder geval een stuk smaller geweest moeten zijn.

De beide eindgevels werden langs de dakrand beëindigd met vlechtingen. In de huidige situatie sluit de kap op deze gevels aan met een wolfeind. Het is aannemelijk dat dit oorspronkelijk tuit- of puntgevels waren.

Het venster van de keuken in de oostelijke zijgevel sluit aan de bovenzijde aan op terugliggend metselwerk waarin twee eiken stijlen en een wandregel van een vakwerkinvulling bewaard bleven. Deze wandregel ligt op dezelfde hoogte als de koppelregel die de tussenbalken van de aansluitende gebintstijlen op de deel met elkaar verbindt. In de oorspronkelijke situatie zal de aankapping tegen de oostgevel een stukje verder naar voren doorgelopen hebben.

De toepassing van klezoren in het gevelmetselwerk en de toepassing van eikenhout voor de constructies in combinatie met het gebruik van zowel gesneden, gezaagde als gehakte telmerken wijzen in de richting van een datering van het oorspronkelijke gebouw in de zeventiende eeuw. Op het platteland en in de periferie van ons land worden innovaties en vernieuwingen echter met enige vertraging ingevoerd en blijven oude tradities vaak langer in gebruik. Deze datering is daarom indicatief en met een ruime marge naar boven.

Afbeelding 1 van 9

Aansluiting van het gevelmetselwerk op het meest noordelijke venster in de westgevel. De koppenlaag wordt op zeer ongebruikelijke wijze met een klezoor beëindigd.

Afbeelding 2 van 9

Ook het gevelmetselwerk van het venster van de opkamer in de noordgevel wordt aan beide zijden met een klezoor in de koppenlaag beëindigd.

Afbeelding 3 van 9

Het metselwerk wordt op de hoeken van het gebouw op traditionele wijze beëindigd met klezoren in de koppenlagen.

Afbeelding 4 van 9

Ook links en rechts van de nendeuren zijn klezoren in de koppenlagen opgenomen.

Afbeelding 5 van 9

De twee vensters uiterst rechts in de westgevel. In geel is schetsmatig het mogelijke metselverband weergegeven bij een smaller venster ter plaatse.

Afbeelding 6 van 9

De twee vensters midden in de westgevel. In geel is schetsmatig het mogelijke metselverband weergegeven bij een smaller venster ter plaatse.

Afbeelding 7 van 9

De twee vensters uiterst links in de westgevel. In geel is schetsmatig het mogelijke metselverband weergegeven bij een smaller venster ter plaatse.

Afbeelding 8 van 9

Ter plaatse van de keuken bleven boven het venster in de oostgevel de restanten van twee stijlen en een regel van een vakwerkwand bewaard.

Afbeelding 9 van 9

De beide topgevels worden beëndigd met vlechtingen.

indeling

Van de vensters kon vastgesteld worden dat zij later aangebracht werden, maar het blijft onduidelijk of en in welke vorm zij voorgangers gehad hebben. Het is daarom lastig om de oorspronkelijke indeling van het huis te reconstrueren, ook omdat later nogal wat veranderingen plaatsvonden.

Afgaande op de door een brede korfboog afgesloten nendeuren in de noordgevel zal het bedrijfsgedeelte van de boerderij aan deze zijde gelegen hebben, met in een aankapping tegen de achtergevel een veestalling in potstallen. Aan de zuidzijde kunnen de kelder met opkamer en de grote aangrenzende keuken of heerd heel goed al tot de oorspronkelijke opzet van het huis behoren, maar zeker is dat niet. Achter de profilering van de huidige schouwbank gaat een oudere geprofileerde constructie schuil die maar voor een klein deel zichtbaar is.

De hoge voorgevel bood bij uitstek de mogelijkheid om vensters te plaatsen en uitzicht te hebben over de directe omgeving. Mogelijk waren aan deze zijde van het huis één of meerdere representatieve vertrekken gesitueerd.

Afbeelding 1 van 3

Overzicht van de schouw in de keuken.

Afbeelding 2 van 3

Achter de betimmering van de voorzijde van de schouw bleef de oorspronkelijke geprofileerde schouwbank bewaard.

Afbeelding 3 van 3

De binnenwand tussen de deel en de vertrekken tegen de westgevel was oorspronkelijk uitgevoerd als vakwerkwand. Daarvan bleven in de hal drie eiken stijlen bewaard.

boerderij?

Boerderijen in het oosten van ons land werden tot de Tweede Wereldoorlog vrijwel zonder uitzondering gebouwd in de vorm van een driebeukig hallehuis. Bij dit bouwtype werd het dak ondersteund door een reeks houten ankerbalkgebinten die de middenbeuk overspannen. Dit resulteerde in vaak langgerekte gebouwen met lage zijgevels en een zadel- of wolfdak dat over de zijbeuken doorliep. De kopgevels bevatten aan de voorzijde de vensters en deur van het woongedeelte en aan de achterzijde de toegang tot het bedrijfsgedeelte met de stallen. In het oosten van de Achterhoek werden de gevels tot ver in de negentiende eeuw nog in vakwerk uitgevoerd.

De hoofdopzet van de Ahof voldoet zowel wat betreft de constructie - met dragende gevels en een daarin opgelegde zolderbalklaag waarop de kapconstructie staat - als de plattegrond en de indeling van de hoge voorgevel niet aan het standaard beeld van een hallehuisboerderij. De plattegrond bevat wel vertrekken en ruimten die bij een agrarisch gebruik horen zoals een centrale heerd met grote schouw, een aangrenzende kelder met opkamer en een deelruimte met nendeuren en in de zijbeuk stalruimte voor het vee. Dat de Ahof als boerderij gebruikt werd, volgt ook uit een onderhandse boedelscheiding uit 1747 betreffende de afwikkeling van de nalatenschap van Roelof Arentzen, daarin is sprake van: '(...) *inboedel des huijses paarden en beesten, gesaj en mestregt* (...)'

De bewoners van de Ahof bekleedden als scholtenboer een hoge maatschappelijke positie. Als 'tegener' hielden zij namens de pandheer toezicht op de bezittingen en de heerlijke diensten, inden zij de jaarlijkse opbrengsten (aanvankelijk in natura) en waren zij belast met de rechtspraak over hofgoederen en haar bewoners. Zij traden tevens als vertrouwenspersoon van de drost van Bredevoort op. Vanaf het eind van de zestiende eeuw werden de jaarlijkse hofdagen uitsluitend nog in Miste gehouden. Daarmee verloor de Ahof als gebouw haar bestuurlijke betekenis.

Vanaf 1573 tot ver in de achttiende eeuw was de Ahof in bezit van de familie Grevinck. De verschillende leden van deze familie leidden waarschijnlijk het leven van een herenboer en lieten het meeste zware en vuile werk op het land en in de stallen over aan hun pachters en ondergeschikten.

Mogelijk was Reinier of Reintjen Grevinck (scholte tussen 1601 en 1664) of Berent Grevinck (scholte tussen 1667 en 1700) de initiatiefnemer en bouwheer van de nieuwbouw van de Ahof. Het is denkbaar dat de vormgeving van het nieuwe onderkomen niet hun agrarische afkomst, maar vooral hun status als scholte, bestuurder en rechtsdienaar moest uitstralen. De uiterlijke overeenkomsten van de Ahof met de zeventiende-eeuwse richtershuizen in bijvoorbeeld Lichtenvoorde, Haaksbergen, Zelhem en Terborg zijn opvallend te noemen. In dit verband speelde mogelijk ook de verwoesting van kasteel Bredevoort in 1646 door blikseminslag in de kruittoren een rol. Dit kasteel was de zetel van de drost van Bredevoort, die samen met zijn vrouw, acht kinderen en negen anderen bij deze ramp omkwam.^[2] Lange tijd moest men het doen zonder vast onderkomen want pas na 1699 bouwde men een nieuw Ambtshuis.

Footnotes

1. [^] [ECAL 1008-104](#)
2. [^] [Wikipedia.org](#)

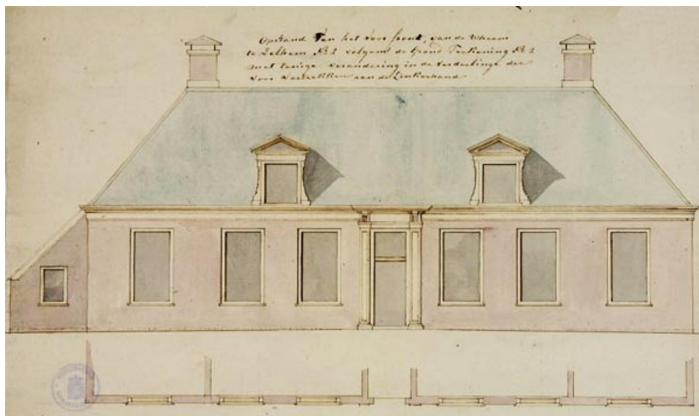
Afbeelding 1 van 6

Het laat zeventiende-eeuwse rechtshuis van de heerlijkheid Lichtenvoorde is met gevelankers gedateerd 1702. De overeenkomsten met de Ahof in Aalten zijn zeer opvallend. Het huis stond nabij het in 1790 afgebroken kasteel Lichtenvoorde. (wikipedia.org)

Afbeelding 2 van 6

Dit huis aan de Jonkheer Von Heijdenstraat in Haaksbergen werd in 1720 door de richter Joan van der Sluis gebouwd. (pkn-haaksbergen.nl)

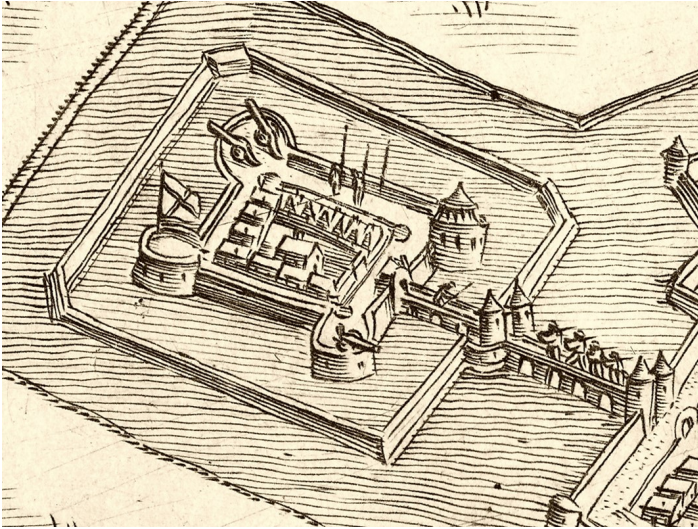
Afbeelding 3 van 6

Negentiende-eeuwse verbouwingstekening van de woning van de Zelhemse richter. Het huis werd later als pastorie gebruikt. (oudzelhem.eu)

Afbeelding 4 van 6

Het Aalbershuis of Richtershuis aan de Doetinchemseweg in Terborg was het woonhuis van de patriciersfamilie Aalbers. (familienamen.nl)

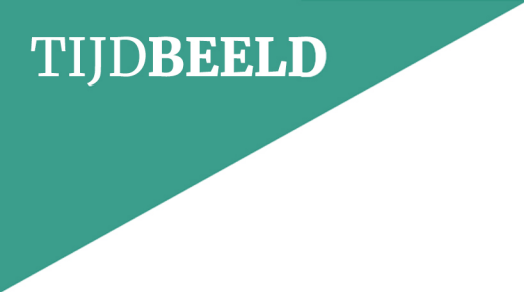
Afbeelding 5 van 6

Uitsnede uit 'Vogelvlicht van Bredevoort' van het kasteel. (J.J. Orlers, 1618)

Afbeelding 6 van 6

Het Ambtshuis was in Bredevoort het bestuurlijke centrum van de heerlijkheid waar de drost zetelde en recht werd gesproken. Na de kruittorenramp van 1646 werd pas in 1699 een nieuw ambtshuis gebouwd. Het huis werd in 1963 afgebroken. (wikipedia.org)

Verbouwing in de achttiende eeuw

De meeste vensters van de Ahof werden in de achttiende eeuw vervangen door moderne schuifvensters. In deze periode werd aan de noordzijde van het gebouw een tweede woning afgescheiden voor de inwonende ouders van de scholte. *(lees verder...)*

schuifvensters met vaste kalven

In de late middeleeuwen en een groot deel van de zeventiende eeuw waren de gebruikelijke venstertypen het kruisvenster en het daaraan verwante kloostervenster. In het oosten van het land meestal geheel uitgevoerd in baksteen, eventueel met natuurstenen dorpels en kalven. Bij dit venstertype waren de bovenramen meestal gevuld met glas-in-lood en konden de onderramen aan de buitenzijde afgesloten worden met luiken. Later werd het gebruikelijk om ook de onderramen aan de binnenzijde te voorzien van beglaasde ramen.

Aan het eind van de zeventiende eeuw werd met name onder invloed van veranderingen in de wooncultuur een nieuw type venster geïntroduceerd: het schuifvenster. Het principe van deze schuifvensters, ook wel *Engelse vensters* genoemd, berust op een vast bovenraam met aan de binnenzijde daarvan een omhoog schuifbaar onderraam. Hoewel de naam anders doet vermoeden is het schuifraam waarschijnlijk een Franse vinding. Toch werd na de introductie van het moderne schuifvenster het kruiskozijn nog geruime tijd toegepast. Bestaande houten kruis- en kloostervensters konden ook geschikt gemaakt worden voor schuivende ramen. Door bij een kruiskozijn alleen de middenstijl weg te laten kon het bovenraam op het bestaande kalf rusten en het onderraam achter het kalf naar boven schuiven. Veel oudere houten kozijnen zijn op deze wijze aangepast, maar er werden ook geheel nieuwe schuifvensters geplaatst met vaste kalven. Dit nieuwe type venster kreeg in korte tijd een belangrijke plaats in het straatbeeld. De overgang ten opzichte van het traditionele venster was ook niet zo groot. Het benedendeel bleef aan de buitenzijde namelijk op traditionele wijze met twee luiken af te sluiten. Ook kwamen vensters voor die over de hele hoogte met luiken afgesloten konden worden.

Van de Ahof bleef van voor de laatste restauratie een serie foto's van het exterieur bewaard waarop helaas weinig details waarneembaar zijn. Op een foto van het linker zoldervenster in de zuidelijke eindgevel is nog wel te zien dat dat venster uitgevoerd was met een vast kalf en een vast bovenraam met een roedeverdeling (4 x 4). Het onderraam was verder naar binnen geplaatst en kon waarschijnlijk achter het kalf naar boven schuiven. De onderste opening was rondom voorzien van een luikspanning, de luiken waren destijds al verdwenen.

In de stijlen van de huidige vensters van de voorgevel tekenen zich halverwege vulklossen af die de plaats van verdwenen kalven markeren. In de voorzijde van de stijlen zijn op een aantal plaatsen de dichtgeplamuurde gaten van verdwenen duimen van de luikgehengen zichtbaar.

Afbeelding 1 van 7

Uitsnede uit een gravure van het Rasphuis aan de Heiligeweg in Amsterdam zoals opgenomen in de Atlas van Fouquet uit 1805. De voorgevels van de panden bevatten een staalkaart aan venstertypen met o.a. schuifvensters met en zonder vast kalf, kruis- en kloostervensters en een bolkozijn.

Afbeelding 2 van 7

Foto van het in het begin van de achttiende eeuw gebouwde bouwhuis van het verdwenen huis Nettelhorst nabij Vorden. De gevels zijn rondom voorzien van schuifvensters met vaste kalven.

Afbeelding 3 van 7

De voorgevel van het huis Heukestraat 51 in Zutphen bevat op de begane grond nog een schuifvenster met een vast kalf. Het onderraam kon afgesloten worden met een luik.

Afbeelding 4 van 7

Westgevel van de Ahof, gefotografeerd voor de restauratie van 1985-'86. (Beeldbank RCE, L. van Prooije)

Afbeelding 5 van 7

Foto van de zuidgevel van de Ahof voor de restauratie van 1985-'86. (Beeldbank RCE, L. van Prooije)

Afbeelding 6 van 7

Westelijk zoldervenster in de zuidgevel van de Ahof, gefotografeerd voor de restauratie van 1985-'86.
(Beeldbank RCE, L. van Prooije)

Afbeelding 7 van 7

Halverwege de stijlen van de vensters in de westgevel markeren vulklossen die zich in de verf aftekenen de plaats van verdwenen vaste kalven.

1743

Hier boven werd op grond van de aansluiting op het gevelmetselwerk al vastgesteld dat de meeste vensters van de Ahof op enig moment vervangen werden. In de gemetselde boog boven de nenduren in de noordgevel is een sluitsteen aangebracht met de initialen RA BWB en het jaartal 1743. De initialen verwijzen naar Roeloff Arentsen die getrouwd was met Bartha Willemina (de) Back. Roeloff overleed in 1745, Bartha omstreeks 1771. Bartha bleef op de Ahof wonen en hertrouwde met Berent ter Dam, een neef van haar overleden echtgenoot. In 1760 volgde Bernardus, de zoon van Roelof en Bartha, zijn stiefvader Berent ten Dam op als scholte van de Ahof. In dat jaar vernieuwde hij de daarvoor vereiste leeneed.^[1]

Mogelijk markeert het jaartal 1743 een verbouwing van de Ahof waarbij de vensters integraal vernieuwd werden en het gebouw rondom moderne schuifvensters met vaste kalven kreeg. Hoewel hypothetisch is het ook denkbaar dat in deze periode aan de noordzijde van het gebouw een tweede woning, bestaande uit een kamer en een kelder met opkamer, afgescheiden werd. Mogelijk was dit het onderkomen van de inwonende ouders van de scholte. Daarvoor komen meerdere generaties in aanmerking die na overname van de boerderij door hun zoon op de boerderij bleven wonen. In 1729 deden Roeloff's ouders Berent Arentsen (overleden 1745) en Johanna Grevinck al afstand van de boerderij ten gunste van hun zoon. Na de overname door Bernardus in 1760 bleven Berent ten Dam en zijn vrouw Bartha op de Ahof wonen en in 1784 trouwde de zoon van de inmiddels overleden Bernardus en bleef zijn moeder Janna Willemina Hijink mogelijk ook op de boerderij wonen.

Footnotes

1. [^] J.P. van der Weele, *Huize De Pol te Aalten*.

Afbeelding 1 van 2

Sluitsteen in de boog boven de nendeur in de zuidgevel met daarop het jaartal 1743 en de initialen van Roeloff Arentsen die getrouwd was met Bartha Willemina (de) Back.

Afbeelding 2 van 2

Op de zolder zijn in het pleisterwerk van het grote schoorsteenkanaal talloze achttiende en negentiende-eeuwse inscripties aangebracht.

Modernisering in de negentiende eeuw

De Ahof bleef in de negentiende- en twintigste eeuw door vererving eigendom van de familie Arentzen en later Prins. In het laatste kwart van de negentiende eeuw vond er een vrij omvangrijke verbouwing plaats, waarbij men onder meer de schuiframen in de buitengevels vernieuwde. De Ahof was inmiddels ingericht voor dubbele bewoning, bestaande uit een boerderij met links aan de voorzijde een tweede woning. Tegen de uitgebreide deel werd een schuur aangebouwd. *(lees verder...)*

eigenaren en bewoners

Na de Franse tijd werd Aalten een nieuwe gemeente met een burgemeester, wethouders en een onafhankelijke rechtsspraak. Hierdoor verloor de Ahof officieel haar vooraanstaande positie, maar de bewoner Roelof Arentzen (1763-1848), bleef nog een lange tijd een vooraanstaande plek in de Aaltense maatschappij innemen. Officieel was hij assessor, ook wel wethouder, en trad herhaaldelijk op als vervanger van de maire en later van de burgemeester. Na zijn overlijden in 1848 ging zijn bezit over naar zijn dochter Engelbartha Hendrika Arentzen (1802-1876) en haar man, bierbrouwer Jacobus Arnoldus Hendrikus Prins (1814-1859). Zij kregen geen kinderen, waardoor de Ahof na het overlijden van Engelbartha in 1876 bij testament vererfde op haar achternichte en naamgenoot Engelbartha Hendrika Arentzen (1868-1936).

Omdat Engelbartha nog minderjarig was, traden haar grootvader, molenaar Roelof Arentzen (1812-1881) en later haar vader, landbouwer Bernardus Arentzen (1842-1897) als mede-eigenaar op. Zij woonden volgens het bevolkingsregister ook met hun gezin op de Ahof. Waarschijnlijk was er destijds dus al sprake van dubbele bewoning. Engelbartha trouwde in 1889 met landbouwer Derk Prins (1865-1906), waarna zij zelf de hoofdbewoners zullen zijn geworden. Uit een krantenartikel uit maart 1904 blijkt dat Prins besloot het huis met bijbehorende gronden publiek te verkopen. Klaarblijkelijk zonder succes, want een maand later bood hij *‘een woning met tuin (...) op “de Pol”* te huur aan.^[1] Ook na zijn overlijden in 1906 verhuurde weduwe Engelbartha een deel van de Ahof als afzonderlijke woning. Vermoedelijk ging het hierbij om de kleine woning aan de noordzijde van het pand.

Footnotes

1. [^] *Aaltensche courant*, 09-04-1904.

Afbeelding 1 van 4

Ongedateerde foto van de Ahof van voor de restauratie in 1985-'86.

Esschen
og, benevens
de Dennen,
, Aalten.

voering
elgezelschap
COS,
April 1904,
uur,
MONIE".

vorden:

achter,
l.

Cacao,
Zang.
BAL
2 uur.

BESTUUR.

radig
keuze
ntels.

Inzate.

't Goed Ahave of de Pol,

zeer gunstig gelegen in de onmiddellijke nabijheid van Aalten, bestaande uit Woonhuis met Erf en Tuin, gracht, bouw- en weilanden, geheel groot **5.49.10 Hect.**

Ingezet: *A.* Huisperceel. Perc. 1 gr. 1.50.60 H. f 4445.—; *B.* Weiland „de Weide” gr. 75.50 A. Massa f 1510.—; *Ondermassa I* (perc. 2, 3) f 467.—; *Ondermassa II* (perc. 4, 5, 6) f 917.—; *Perceelen* f 1354.—; *C.* Weiland „de Stegge” gr. 37.60 A. f 907.—; *D.* Bouwland „t Blik” gr. 54.80 A. Massa f 807.—; *Ondermassa I* (perc. 8, 9) f 389.—; *Ondermassa II* (perc. 10 tot en met 13a) f 363.—; *Perceelen* f 749.—; *Massa C en D* (Stegge en Blik) gr. 92.40 A. f 2052.—; *E.* Weiland „de Bleeke” gr. 59.70 A. Massa f 1201.—; *Ondermassa I* (perc. 14, 15) f 621.—; *Ondermassa II* (perc. 16, 17) f 376.—; *Perceelen* f 998.—; *F.* Bouwland „de Molenhof” gr. 26 A. massa f 503.—; *Perceelen* f 357.—; *G.* Bouwland „t „Langestuk” gr. 56.40 A. f 520.—; *H.* Weiland „Kiefsheide” gr. 88.50 A. f 508.—; *Massa 6* Blokken *A* tot en met *F* gr. 4.04.20 A. f 9407.

Generale Massa (Hoogste stand) f 12645,01⁵

Tweede en finale veiling ten verzoeken van den Heer D. Prins te Aalten op **Woensdag 6 April a.s.** voormiddags **11 uur** in 't Hotel Voorderman te Aalten, ten overstaan van de Notarissen J. B. Roelvink te Winterswijk en P. Losecaat Vermeer te Aalten.

MAN—S
op
De 2e
plaats op
1904, 's
„DE Zon
overstaan
VAN EE

21 April
in het k
terswijk,
publie
ten verz
TE STR
I. Eer

voor ied
Tuin, in
Wintersw
massa en
II. E
T
aan de g
voormeld
Ingebr
1 Aug. 1

1904, 's
Houtladin
IJzeren

Ruim
Nieu
als: 1e

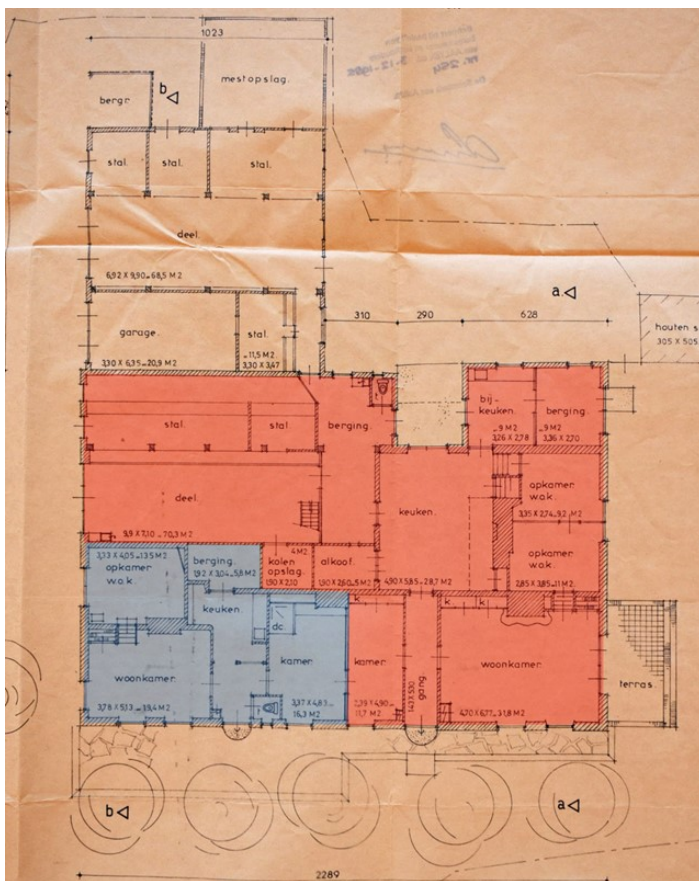
Afbeelding 2 van 4

Krantenartikel uit 1904 betreffende de aankondiging van de veiling (tweede poging) van de Ahof / de Pol. (www.delpher.nl)

Afbeelding 3 van 4

Krantenartikelen uit zowel 1904 als 1906 maken melding van de verhuur van een tweede woning op de Ahof. Derk Prins en zijn vrouw (weduwe) Engelbertha waren nog altijd eigenaar. (www.delpher.nl)

Afbeelding 4 van 4

Weergave van de indeling van de boerderij (rood) en de tweede woning (blauw) op de bestaande plattegrond van 1985. (ECAL)

ontwikkelingen op het erf

De vererving op de 7-jarige Engelbartha Arentzen in 1876 vormde de aanleiding voor verschillende veranderingen op het erf en voor een verbouwing van het hoofdgebouw. Ongetwijfeld waren haar grootvader en/of vader hierbij opdrachtgever. Aan de noordzijde van het erf werden drie bestaande bijgebouwen gesloopt en vervangen door één nieuwe, vrijstaande schuur. Het hier gelegen terrein richtte men in als boomgaard. De oude boomgaard aan de westzijde, langs de Polstraat, werd tuin. Het kadaster legde deze wijzigingen vast op een kadastrale hulpkaart uit 1879. Drie jaar later kwam het kadaster opnieuw langs, dit keer om de vergraven loop van de gracht en de Boven-Slinge in te meten.

Afbeelding 1 van 2

Kadastrale hulpkaart uit 1879, met in blauwe contouren de gesloopte bijgebouwen en in rood de nieuw gebouwde schuur en de gewijzigde contour van de achtergevel. (Kadaster)

Afbeelding 2 van 2

Kadastrale hulpkaart uit 1882 waarop de gewijzigde perceelindeling en verloop van de gracht en Boven-Slinge is weergegeven. (Kadaster)

verbouwing van de Ahof

De Ahof werd in het derde kwart van de negentiende eeuw in twee fasen ingrijpend verbouwd. De door het kadaster in 1879 en 1893 vastgelegde, gewijzigde contouren van het gebouw zijn direct te herleiden tot de wisseling van eigenaren in 1876 en het huwelijk van Engelbartha Arentzen en Derk Prins in 1889. Door latere veranderingen is het moeilijk om de omvang van de verbouwingen en de tot stand gekomen indeling tot in detail te reconstrueren. Ook is van sommige onderdelen onduidelijk of zij van rond 1876 of omstreeks 1890 dateren. Waarschijnlijk werden kort na 1876 de ramen van de vensters in de buitengevels gemoderniseerd. Aan de voorzijde kwam de huidige vensterindeling tot stand, met zes achtruits schuifvensters en twee voordeuren ten behoeve van dubbele bewoning.

rechter woning, de 'boerderij'

De beide paneeldeuren en deuromlijstingen, met pilasters en hoofdgestel, zijn identiek. De profilering van het kozijn van de rechter voordeur wijkt echter af. Mogelijk was hier sprake van een bestaande entree. Hierachter kwam een nieuwe representatieve gang tot stand, met bijbehorende paneeldeuren die twee woonvertrekken en de keuken van de rechter woning ontsloten. De vloer in de gang bestaat uit grote zandstenen platen en twee kamers aan de voorzijde bevatten nog schouwen uit deze periode. Ook de interieurafwerking van de keuken werd in het derde kwart van de negentiende eeuw gemoderniseerd. Men voorzag de bestaande, grote schouw van een nieuwe betimmering en op de achterwand werden de kenmerkende paars-witte tegeltjes met lofvaasjes aangebracht. De ruimte werd tevens voorzien van een nieuwe tegelvloer en een vlak houten plafond. De keuken stond in verbinding met de opkamer aan de voorzijde en gaf aan de andere zijde toegang tot een bedstede en het achtergelegen bedrijfsgedeelte. De bestaande vee- en paardenstal bij de deel werd kort na 1876 een stukje verbreed, de achtergevel van de zijbeuk werd ter plaatse opnieuw opgetrokken.

veranda

De rechter voorkamer bevatte tot de restauratie van 1985-'86 dubbele deuren die voorheen toegang gaven tot een tegen de rechter zijgevel aangebouwde veranda. In 1950 werd vergunning verstrekt voor het '*slopen van de totaal verrotte veranda en nieuw wederopbouwen tot keuken*'.¹ Het is de vraag of dit plan uiteindelijk volgens het ingediende ontwerp is gerealiseerd. Op foto's van voor de restauratie zijn in ieder geval wel duidelijk de sporen zichtbaar van een gesloopte aanbouw.

aangebouwde schuur

Na het huwelijk van Engelbartha met landbouwer Derk Prins in 1889 werd tegen het bestaande bedrijfsgedeelte een nieuwe veeschuur gebouwd. De rond 1876 gebouwde vrijstaande schuur werd opmerkelijk genoeg weer afgebroken. Ook de aangebouwde schuur zou bij de restauratie in de jaren '80 van de twintigste eeuw uiteindelijk het veld ruimen.

linker woning

De kleinere woning aan de linkerkant kreeg een kleine hal met aangrenzende keuken achter de voordeur, met links en rechts twee kamers. Het woonvertrek op de hoek was verbonden met de achtergelegen opkamer.

Footnotes

- ¹ [ECAL](#), 0180, inv.nr. 195000188.

Afbeelding 1 van 12

In het derde kwart van de negentiende eeuw ontstond vermoedelijk de huidige vensterindeling van de voorgevel, met dubbele voordeur en achtruits schuifvensters. Ook de vensters van de opkamers en van de keuken werden waarschijnlijk in deze periode gemoderniseerd.

Afbeelding 2 van 12

De rechter voordeur gaf toegang tot de boerderij, de hoofdwooning. De linker deur ontsloot een tweede, kleinere woning die in de negentiende eeuw waarschijnlijk door de familie werd bewoond, maar na 1900 verhuurd werd.

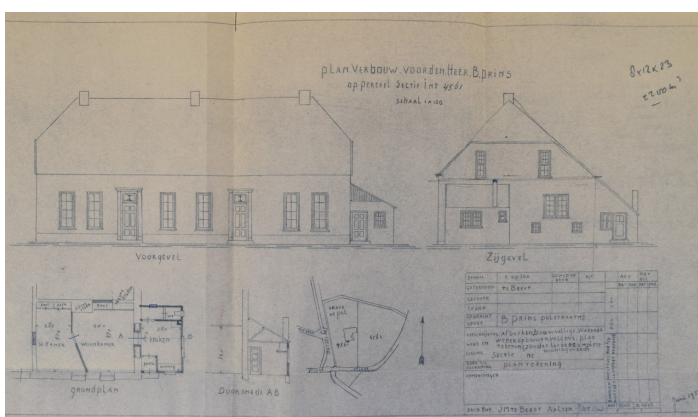
Afbeelding 3 van 12

Gang achter de voordeur van de boerderij. Op de vloer liggen zandstenen vloerplaten, via paneeldeuren met geprofileerde platstukken zijn aan weerszijden twee voormalige woonvertrekken toegankelijk.

Afbeelding 4 van 12

In het vertrek rechts aan de voorzijde bevindt zich nog een schouw uit de late negentiende eeuw.

Afbeelding 5 van 12

Tekening uit 1950, behorend bij de bouwaanvraag van B. Prins voor het slopen van een bouwvallige

veranda bij de rechter voorkamer en het realiseren van een uitgebouwde keuken op de fundamenteën. Het is de vraag of dit plan op deze wijze is uitgevoerd. Op de bestaande plattegrond van 1985 zijn de in 1950 nieuw toegevoegde elementen namelijk niet terug te zien. De veranda is in ieder geval wel voor 1985 afgebroken. (ECAL, 0180, 19500188)

Afbeelding 6 van 12

Gang achter de voordeur, behorend bij de kleinere woning aan de linkerkant. Bij de restauratie van 1985-'86 werd de zoldertrap geplaatst en de interieurafwerking vernieuwd.

Afbeelding 7 van 12

Vertrek centraal aan de voorzijde met schouw uit de late negentiende eeuw.

Afbeelding 8 van 12

De interieurafwerking van de keuken is zeer waarschijnlijk voor een groot deel in het derde kwart van de negentiende eeuw tot stand gekomen. De paneeldeuren met glasvulling zouden ook nog uit het begin van de twintigste eeuw kunnen dateren. De dubbele deuren gaven voorheen toegang tot een bedstede. Deuren, platstukken en de geprofileerde betimmering van de schouw balk zijn voorzien van houtnerfschilderwerk.

Afbeelding 9 van 12

Overzicht van de schouw, met rechts een kast en links de keldertoegang en het trapje naar de achtergelegen opkamer.

Afbeelding 10 van 12

Kadastrale hulpkaart uit 1893, waarop de nieuwe aangebouwde veeschuur is weergegeven. (Kadaster)

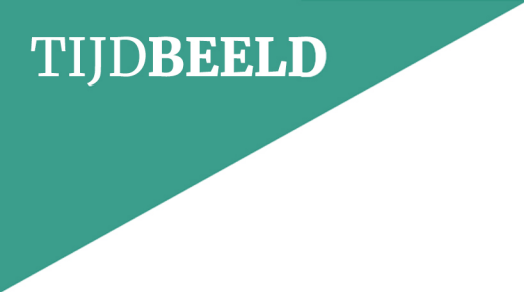
Afbeelding 11 van 12

Foto van de Ahof van voor de restauratie van 1985-'86. Tegen het bedrijfsgedeelte werd omstreeks 1890 een veeschuur gebouwd. In de zijgevel, links op de foto, tekent zich aan de hand van het pleisterwerk nog een voormalige aanbouw af. Hier bevond zich vermoedelijk vanaf de late negentiende eeuw een veranda die in 1950 werd afgebroken.

Afbeelding 12 van 12

Het bedrijfsgedeelte van de Ahof werd omstreeks 1876 een stukje verbreed, de achtergevel werd daarbij vernieuwd. Deze gevel raakte omstreeks 1890 ingebouwd door de nieuwe veeschuur, maar kwam na de sloop van de schuur bij de laatste restauratie weer in het zicht. Hierbij werden in het bestaande muurwerk nieuwe vensters geplaatst.

Restauratie en herbestemming in 1985-'86

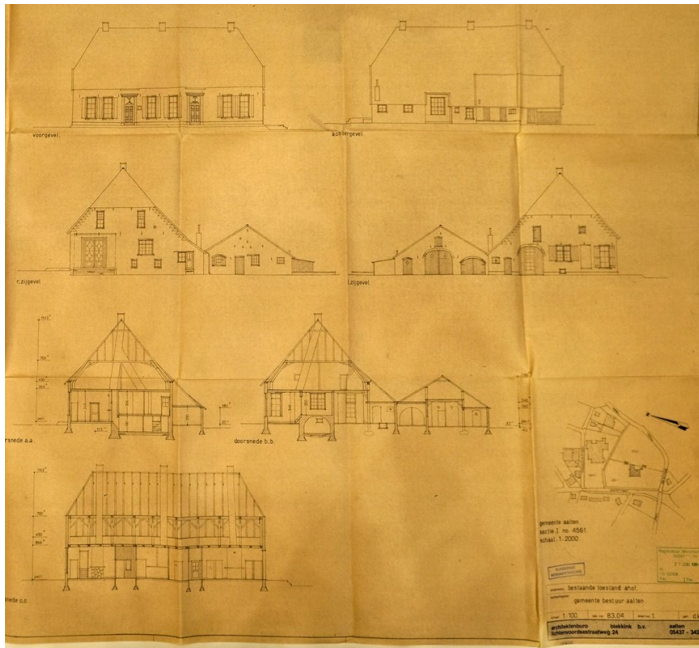
De Ahof werd in 1985-'86 in opdracht van de gemeente Aalten gerestaureerd en herbestemd tot participatiewerkplek met kantoor. Een jaar later werd aan deze accommodatie een kinderboerderij toegevoegd. De restauratie zorgde voor behoud van het historisch casco en een deel van de indeling, maar omvatte ook de sloop van de aangebouwde veeschuur en het moderniseren van een groot deel van de interieurafwerking. *(lees verder...)*

Tot ver in de twintigste eeuw bleef de Ahof het eigendom van de nazaten van Derk Prins en Engelbartha Arentzen. In de tweede helft van de twintigste eeuw woonden hier Bernard en Johan Hendrik Prins. Na het overlijden van Johan Hendrik in 1981 werd vermoedelijk de gemeente Aalten eigenaar. Zij gaven in 1985-'86 opdracht tot een ingrijpende restauratie en verbouwing tot participatiewerkplek (dagbesteding) met bijbehorende kantoorruimten. In 1987 kreeg de Stichting voor Sociaal Cultureel Werk vergunning voor het uitbreiden van de accommodatie met een kinderboerderij.

restauratie van het historisch casco

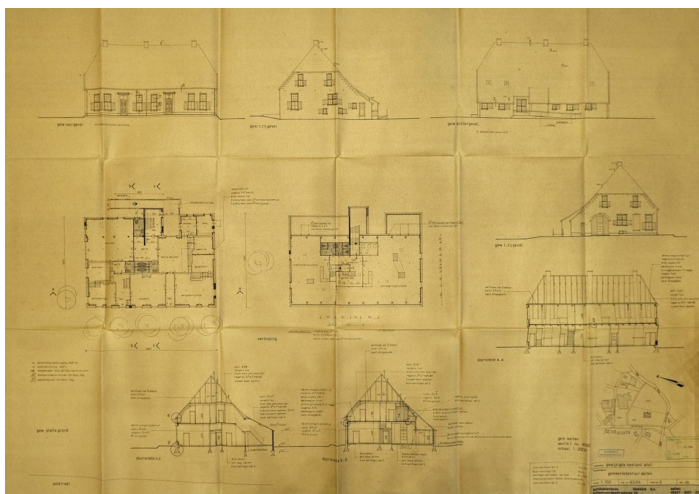
Het restauratieplan uit 1985 was van de hand van architectenburo Blekkink b.v. uit Aalten. Het ontwerp ging uit van de restauratie van het historisch casco van de Ahof en het zoveel mogelijk terugbrengen van het gebouw in zijn achttiende-eeuwse vorm. Dit leidde tot de sloop van de omstreeks 1890 aangebouwde veeschuur, maar zorgde wel voor behoud en herstel van de gevels, gebintconstructie/zolderbalklaag en kapconstructie van het hoofdgebouw. Daarbij moet opgemerkt worden dat het vermoeden bestaat dat met name het herstel van de gevels vrij ingrijpend is uitgevoerd. Waarschijnlijk zijn in combinatie met het integraal vernieuwen van het voegwerk ook grote delen metselwerk nieuw ingeboet, waardoor bouwsporen vrijwel zijn verdwenen en het huidige homogene gevelbeeld is ontstaan.

Aanvankelijk was het voornemen om de vensters in de buitengevels weer te voorzien van achttiende-eeuwse (schuif)ramen, maar uiteindelijk besloot men toch de negentiende-eeuwse ramen in de voorgevel en op de begane grond van de zijgevels te handhaven. Op zolderniveau werden de deels nog aanwezige achttiende-eeuwse vensters in de zijgevels gerestaureerd en gereconstrueerd. Enkele binnen de restauratiefilosofie 'storende' elementen werden verwijderd, zoals de in de twintigste eeuw aangebrachte dubbele deuren van de woonkamer naar de reeds gesloopte veranda/aanbouw en de deur naar de berging in de rechter zijgevel. De na de sloop van de schuur volledig in het zicht gekomen achtergevel werd voorzien van nieuwe vensters en een centraal uitgebouwde hal met entree.

Afbeelding 1 van 4

Bestaande situatie in 1985, gevels en doorsneden. (ECAL, 0180, inv.nr. 19850254)

Afbeelding 2 van 4

Restauratieplan uit 1985. De nieuwe indeling van het interieur werd uiteindelijk in iets gewijzigde vorm uitgevoerd. (ECAL, 0180, inv.nr. 19850254)

Afbeelding 3 van 4

Huidig beeld van de rechter zijgevel. Bij de restauratie werden links op de begane grond dubbele deuren naar een voormalige veranda/aanbouw vervangen door een venster, rechts verdween een deur naar de achtergelegen berging.

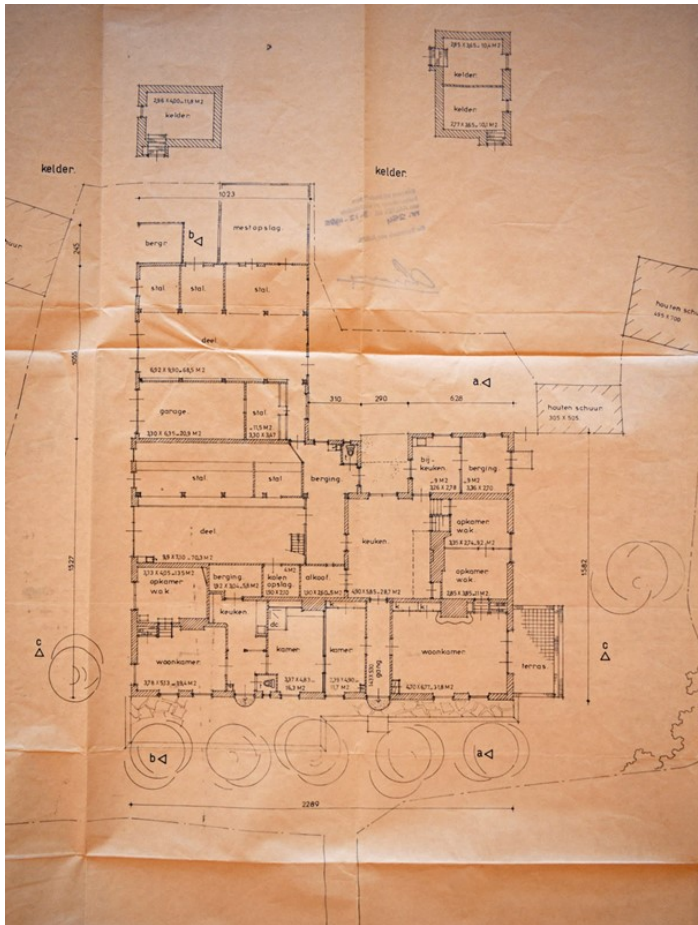
Afbeelding 4 van 4

De huidige gevelindeling van de achtergevel is ontstaan bij de restauratie van 1985-'86. Centraal werd een nieuwe hal uitgebouwd. Rechts verdween de aangebouwde veeschuur.

aangepaste indeling

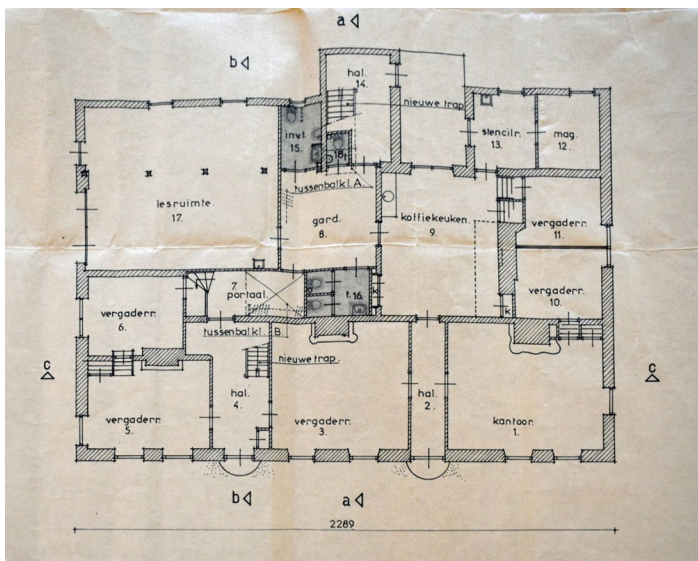
De historische indeling bleef voor een belangrijk deel intact en herkenbaar. De belangrijkste veranderingen vonden plaats in en rond het bedrijfsgedeelte. De deel met veestal werd ingekort en herbestemd tot lesruimte. Daarmee ontstond, aansluitend op de nieuwe uitgebouwde hal, ruimte voor een garderobe met toiletten. De voormalige bedstede achter de heerd/keuken veranderde in een kast. Centraal aan de voorzijde voegde men twee kamers weer samen tot één vertrek.

De zolder werd in 1986 ingedeeld met les- en vergaderruimten rond een centrale overloop met toiletgroep. Voor de ontsluiting kwamen in de uitgebouwde hal aan de achterzijde en in de linker gang aan de voorzijde nieuwe, vaste zoldertrappen. Aan de voorzijde plaatste men een bordestrap, onder het bordes kwam een verbinding tot stand met de achtergelegen garderobe. Samen met bovengenoemde wijzigingen in de indeling werd een groot deel van de interieurafwerking op de begane grond gemoderniseerd, nadat op de gehele begane grond een betonvloer aangebracht was.

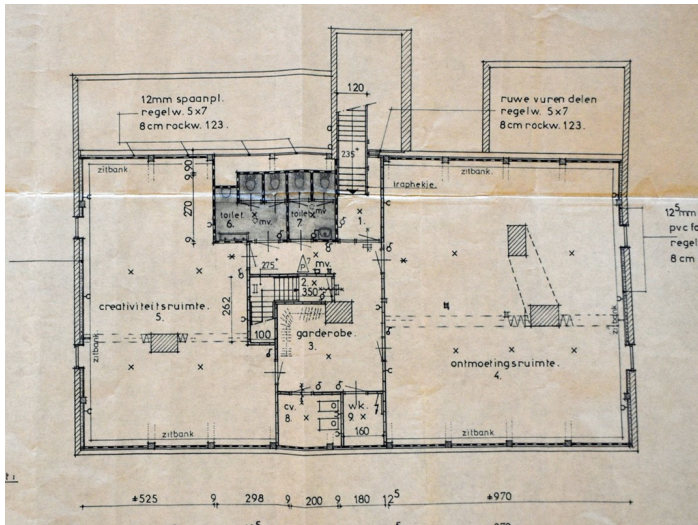
Afbeelding 1 van 7

Bestaande situatie in 1985, plattegrond. (ECAL, 0180, inv.nr. 19850254)

Afbeelding 2 van 7

Nieuwe plattegrond van de begane grond uit 1986. (ECAL, 0180, inv.nr. 19860153)

Afbeelding 3 van 7

Nieuwe plattegrond van de verdieping uit 1986. (ECAL, 0180, inv.nr. 19860153)

Afbeelding 4 van 7

Overzicht van de kamer links aan de voorzijde, met gemoderniseerde schouw en vernieuwde wand- en vloerafwerking.

Afbeelding 5 van 7

De hal links aan de voorzijde en de nieuwe centrale garderobe werden met elkaar verbonden via een nieuw portaal. De lagere balklaag hoort bij het bordes van de nieuwe zoldertrap aan de voorzijde.

Afbeelding 6 van 7

Overzicht van de in 1985-'86 gerealiseerde garderobe centraal in het gebouw. Rechts de doorgang naar de destijds uitgebouwde hal aan de achterzijde.

Afbeelding 7 van 7

Overzicht van de hal aan de achterzijde met een tweede nieuwe zoldertrap.

Waardering

samenvatting van de bouwgeschiedenis

Aalten is gelegen op het Oost-Nederlands plateau, een verhoging in het landschap waar zich al vroeg mensen vestigden. Het dorp ligt grotendeels tegen een heuvelhelling van de Aalter es, hierdoor is binnen de dorpskern sprake van hoogteverschillen. In het lager gelegen deel stroomt de Aaltense Boven-Slinge. Op de grens van de Aaltense es en een lager gelegen veen- en heide gebied richting Bredevoort ligt een belangrijke scholtenboerderij, de Ahof. De Ahof was voor een lange periode het decor van de jaarlijkse hofdagen, een dag waarop de pacht betaald werd en recht werd gesproken. Deze dag vond haar oorsprong in de middeleeuwen.

De bewoners van de Ahof bekleedden als scholtenboer een hoge maatschappelijke positie. Zij hielden namens de pandheer toezicht op de bezittingen en de heerlijke diensten, inden de jaarlijkse opbrengsten en waren belast met de rechtspraak over hofgoederen en haar bewoners. Zij traden tevens als vertrouwenspersoon van de drost van Bredevoort op.

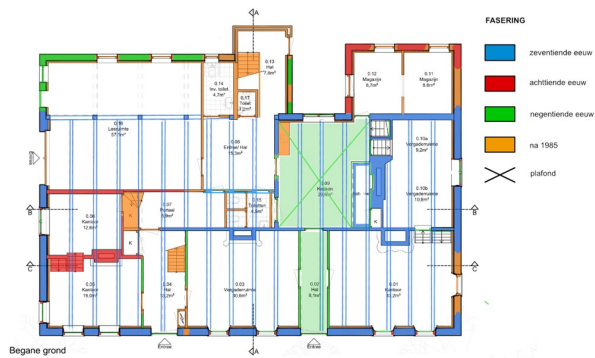
De hoofdopzet van de Ahof wijkt wat betreft zowel de constructie als de indeling af van het standaard beeld van een hallehuisboerderij. Het huis moest de status van de hoofdbewoner als scholte, bestuurder en rechtsdienaar benadrukken en vertoont opvallende overeenkomsten met de richtershuizen zoals die uit andere plaatsen in de Achterhoek bekend zijn.

Het huidige gebouw werd waarschijnlijk in de zeventiende eeuw gebouwd. Zowel het metselverband als de nummering van de eikenhouten kapconstructie wijzen in de richting van een datering in die periode. Op het platteland en in de periferie van ons land worden innovaties en vernieuwingen echter met enige vertraging ingevoerd en blijven oude tradities vaak langer in gebruik. Deze datering is daarom indicatief en met een ruime marge naar boven.

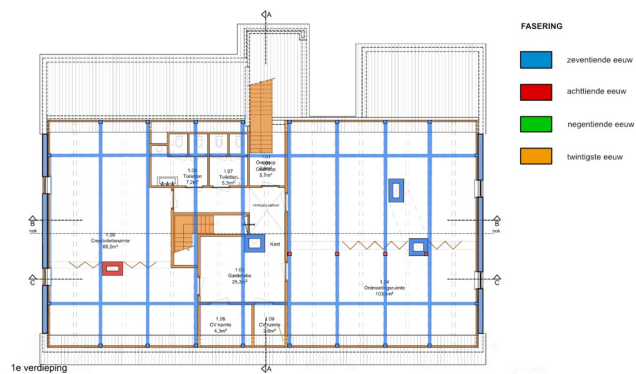
De meeste vensters van de Ahof werden in de achttiende eeuw vervangen door moderne schuifvensters. In deze periode werd aan de noordzijde van het gebouw een tweede woning afgescheiden voor de inwonende ouders van de scholte.

De Ahof bleef in de negentiende- en twintigste eeuw door vererving eigendom van de familie Arentzen en later Prins. In het laatste kwart van de negentiende eeuw vond er een vrij omvangrijke verbouwing plaats, waarbij men onder meer de schuiframen in de buitengevels vernieuwde. Aan de achterzijde werd een schuur aangebouwd.

De Ahof werd in 1985-'86 in opdracht van de gemeente Aalten gerestaureerd en herbestemd tot participatiewerkplek met kantoor. Een jaar later werd aan deze accommodatie een kinderboerderij toegevoegd. De restauratie zorgde voor behoud van het historisch casco en een deel van de indeling, maar omvatte ook de sloop van de aangebouwde veeschuur en het moderniseren van een groot deel van de interieurafwerking.

Afbeelding 1 van 2

faserings-b-g.jpg

Afbeelding 2 van 2

faserings-zolder.jpg

waardering

De waardestelling is opgesteld volgens de *Uitvoeringsrichtlijn Bouwhistorisch onderzoek met waardestelling URL 2007* van de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM). De waardestelling vindt plaats op twee niveaus: het gebouwde object in relatie tot zijn bredere context en de betekenis van de verschillende onderdelen in relatie tot het object zelf. Het eerste betreffen de 'contextuele waarden' en het tweede de 'intrinsieke waarden'. De waardestelling bestaat uit tekst en tekeningen die complementair en onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. De intrinsieke waardestelling vindt zijn neerslag in de waarderingsplattegronden.

contextuele waarden

De contextuele waarden zijn volgens de *Uitvoeringsrichtlijn Bouwhistorisch onderzoek* onderverdeeld in een aantal deelwaardestellingen: historische waarden, ruimtelijke waarden, architectuurhistorische waarden, bouwhistorische waarden, kunsthistorische waarden, gebruikswaarden / functiespecifieke waarden en herinneringswaarden. Elk van deze deelwaarden wordt getoetst aan de hand van de criteria gaafheid en zeldzaamheid.

De bouwgeschiedenis en de bouwchronologie worden ook gepresenteerd op faseringsplattegronden. Deze tekeningen zijn slechts voor een beperkt deel gebaseerd op absolute dateringen, zij geven vooral de relatieve chronologie weer zoals die afgeleid kan worden uit typologische en bouwhistorische kenmerken en de restauratiegeschiedenis. Eea in relatie met de gebruiksgeschiedenis voor zover bekend. Het is daarom onvermijdelijk dat binnen de tijdlijn onderdelen onbenoemd moeten blijven of met een onzekerheidsfactor gedateerd moeten worden.

Genoemde plattegronden zijn ook op hogere resolutie te downloaden via de knop 'Downloads'.

historische waarden, gebruikswaarden en herinneringswaarden

De Ahof in Aalten is van algemeen historisch belang vanwege het historisch gebruik van het gebouw als scholtenboerderij. Het gebouw herinnert daarbij aan de welgestelde en invloedrijke families Grevinck, ten Dam en Arentszen, die hier in de zeventiende, achttiende- en negentiende eeuw woonden. Veranderingen en verbouwingen in de tweede helft van de negentiende eeuw zijn direct terug te voeren op vererving en een huwelijk binnen de familie Arentszen/Prins in 1876 en 1889. De voormalige dubbele bewoning van het huis is nog herkenbaar aan de indeling en de twee voordeuren (met achtergelegen gangen).

ruimtelijke waarden

De Ahof is van ruimtelijk belang vanwege de ligging op de grens van de Aaltense es en een lager gelegen veen- en heidegebied. Dit verwijst in bredere context naar de historische ontwikkeling van bewoning op het Oost-Nederlands Plateau in de omgeving van Aalten.

De scholtenboerderij is tevens van belang vanwege de situering op een ruim perceel aan de Polstraat, dat aan de zuidoostzijde begrensd wordt door de Boven-Slinge. De beek maakte van oudsher deel uit van de omgrachting van het terrein. De gracht is later voor een groot deel gedempt, maar het tracé is nog herkenbaar in de landschappelijke structuur.

De Ahof is verder van belang vanwege de ondiepe siertuin aan de voorzijde in combinatie met de hoog opgaande eikenbomen, als verwijzing naar de negentiende-eeuwse terreininrichting.

architectuurhistorische waarden

De Ahof is van architectuurhistorisch belang als relatief gaaf bewaard gebleven voorbeeld van een waarschijnlijk zeventiende-eeuwse scholtenboerderij, waarbij de gevelindeling en toegepaste (gerestaureerde) venstertypen het resultaat zijn van modernisering in de achttiende- en negentiende eeuw. De Ahof kan gekarakteriseerd worden als een typologisch zeldzame variant van een scholtenboerderij, die wat betreft constructie, indeling en verschijningsvorm niet aansluit bij de traditionele hallehuisboerderijen, maar meer overeenkomsten heeft met Achterhoekse richtershuizen uit de zeventiende eeuw.

De scholtenboerderij is verder van architectuurhistorisch belang vanwege de bewaard gebleven historische indeling, met representatieve entrees en vertrekken aan de voorzijde, opkamers tegen beide

zigevels en de keuken en het bedrijfsgedeelte aan de achterzijde. Van belang is tevens de bijbehorende, historische interieurafwerking, bestaande uit enkele vloeren, schouwen, paneeldeuren en trapjes. Met name het laat negentiende-eeuwse interieur van de keuken bleef relatief gaaf bewaard. De bewaard gebleven indeling herinnert in combinatie met de historische interieuronderdelen op tastbare wijze aan de status en maatschappelijke positie van de bewoners en het daarbij behorende wooncomfort.

bouwhistorische waarden

De Ahof is van bouwhistorisch belang vanwege de zeer gaaf bewaarde hoofddraagconstructie uit de zeventiende eeuw, bestaande uit kapconstructie, zolderbalklaag/gebinten en gevels. De bouwhistorische waarde van de oorspronkelijke gevels is daarbij wel aangetast door de ingrijpende herstelwerkzaamheden van de restauratie in 1985-'86. Hierbij werden veel belangrijke bouwsporen uitgewist. De eikenhouten kromstijlgebinten zijn aanvullend van belang vanwege de zeer zeldzame, originele toepassing van zowel gesneden als gehakte telmerken. De kozijnen met sporen van vaste kalven, het rookkanaal en de stijl op zolder met achttiende-eeuwse inscripties en de jaartalsteen boven de nenduren zijn van bouwhistorisch belang vanwege de afleesbaarheid van de bouwgeschiedenis.

intrinsieke waarden

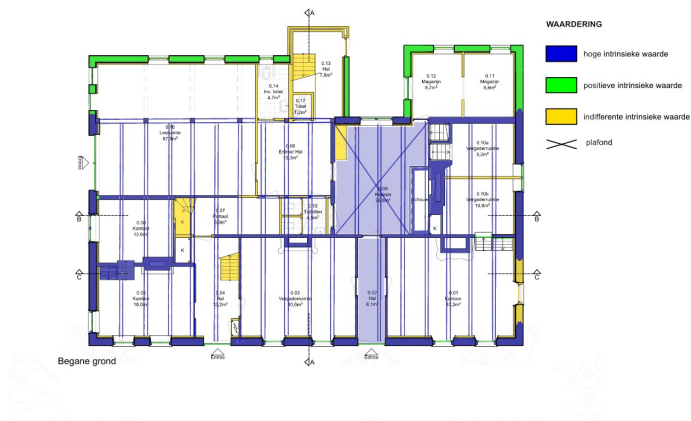
Bij de intrinsieke waarden worden de fysieke elementen in onderlinge samenhang gewaardeerd en getoetst op het belang van het onderdeel binnen het object. Dat houdt in dat ouderdom niet per se hoeft te leiden tot een hoge waardering. Ook kunnen elementen uit dezelfde bouwfase van verschillende waarde zijn op basis van verschillen in gaafheid of de betekenis binnen de ruimtelijke structuur. Deze onderdelen kunnen een materiële waarde hebben, maar ook een conceptuele waarde, vanwege het achterliggende ontwerpidee of de functionele betekenis binnen het object. Op de waarderingsplattgrond zijn de intrinsieke waarden van de ruimtelijke structuur in drie gradaties of categorieën in kleur weergegeven:

Hoge intrinsieke waarde (blauw): van groot belang voor het karakter, de structuur of de betekenis van het object.

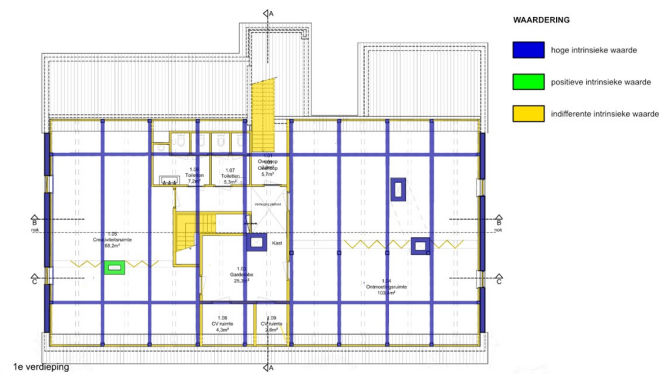
Positieve intrinsieke waarde (groen): van ondersteunend belang voor het karakter, de structuur of de betekenis van het object.

Indifferente intrinsieke waarde (geel): van weinig of geen belang voor het karakter, de structuur of de betekenis van het object.

De intrinsieke waarden van historische plafonds is met een kruis aangeduid. De in lichtere kleur ingevulde vlakken verwijzen naar de historische vloerafwerking.

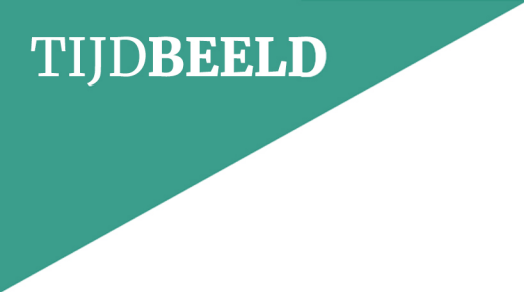
Afbeelding 1 van 2

waardering-b-g.jpg

Afbeelding 2 van 2

waardering-zolder.jpg

Downloads

Bijlagen

Klik hieronder op de titel van een PDF of afbeelding om deze te bekijken/downloaden.

- [20230006---bs2-01.pdf](#)
- [20230006---bs3-01.pdf](#)
- [20230006---bs3-02.pdf](#)
- [20230006---bs4-01.pdf](#)
- [fasering b.g.](#)
- [fasering zolder](#)
- [waardering b.g.](#)
- [waardering zolder](#)

Colofon

Polstraat 9 in Aalten

Bouwhistorische verkenning met waardestelling
ARCX-rapport 1031

©ARCX monumentenzorg en cultuurhistorie, 13 maart 2025

onderzoek

ARCX, monumentenzorg en cultuurhistorie
Bergstraat 41
6981DB Doesburg
www.arcx.nl
+31(0)313 650190

ism Belfort Cultuurhistorie en Monumenten uit Doetinchem en
ELKA cultuurhistorie uit Vragender

opdrachtgever

Delfgou architectuur en monumenten namens de gemeente Aalten

veldwerk en rapportage

Peter Boer, Jacco Vromen en Linde te Kronnie

archiefonderzoek

Linde te Kronnie

ARCX aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.